

Analiza și Prognoza Seriilor de Timp

Capitolul 10: Recapitulare Completă

Studii de Caz Aplicate cu Metodologie Riguroasă

Cuprins

- 1 Metodologia Prognozei
- 2 Studiu de Caz 1: Volatilitatea Bitcoin (GARCH)
- 3 Studiu de Caz 2: Ciclurile Petelor Solare (Fourier)
- 4 Studiu de Caz 3: Șomajul (Prophet)
- 5 Studiu de Caz 4: Analiză Multivariată (VAR)
- 6 Sinteză și Ghid

Întrebarea de Cercetare

Cum putem **evalua riguros** performanța prognozei evitând supraajustarea?

Problema Fundamentală

- Ajustarea în eșantion $\neq$ Performanța în afara eșantionului
- Modelele pot “memora” datele de antrenament fără a învăța tipare
- **Soluție:** Metodologia corectă train/validation/test

Principiu Cheie

“Setul de test trebuie să rămână **neatins** până la evaluarea finală.”

— Practică standard în machine learning și econometrie

Time Series Train/Validation/Test Split

Set Antrenament	Set Validare	Set Test
<ul style="list-style-type: none"> • Estimare parametri • Cea mai mare parte	<ul style="list-style-type: none"> • Comparare modele • Ajustare hiperparam	<ul style="list-style-type: none"> • Păstrat • Metrici finale

Definiție 1 (Metrici ale Erorii de Prognoză)

Fie y_t valorile reale, $\hat{y}_t$ progozele:

$$\text{RMSE} = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_t (y_t - \hat{y}_t)^2}, \quad \text{MAE} = \frac{1}{n} \sum_t |y_t - \hat{y}_t|, \quad \text{MAPE} = \frac{100\%}{n} \sum_t \left| \frac{y_t - \hat{y}_t}{y_t} \right| \quad (1)$$

Când să Folosim

- **RMSE**: Penalizează erorile mari
- **MAE**: Robust la outlieri
- **MAPE**: Independent de scală (%)

Atenție

- MAPE nedefinit când $y_t = 0$
- Comparați pe același set test
- Raportați metrici **out-of-sample**

Întrebarea de Cercetare

Putem prognoza **volatilitatea** Bitcoin folosind modele GARCH?

Caracteristicile Datelor

- Sursă: Yahoo Finance (BTC-USD)
- Perioadă: Ian 2019 – Ian 2025
- Frecvență: Zilnică
- Observații: ≈ 2.200 zile

Fapte Stilizate

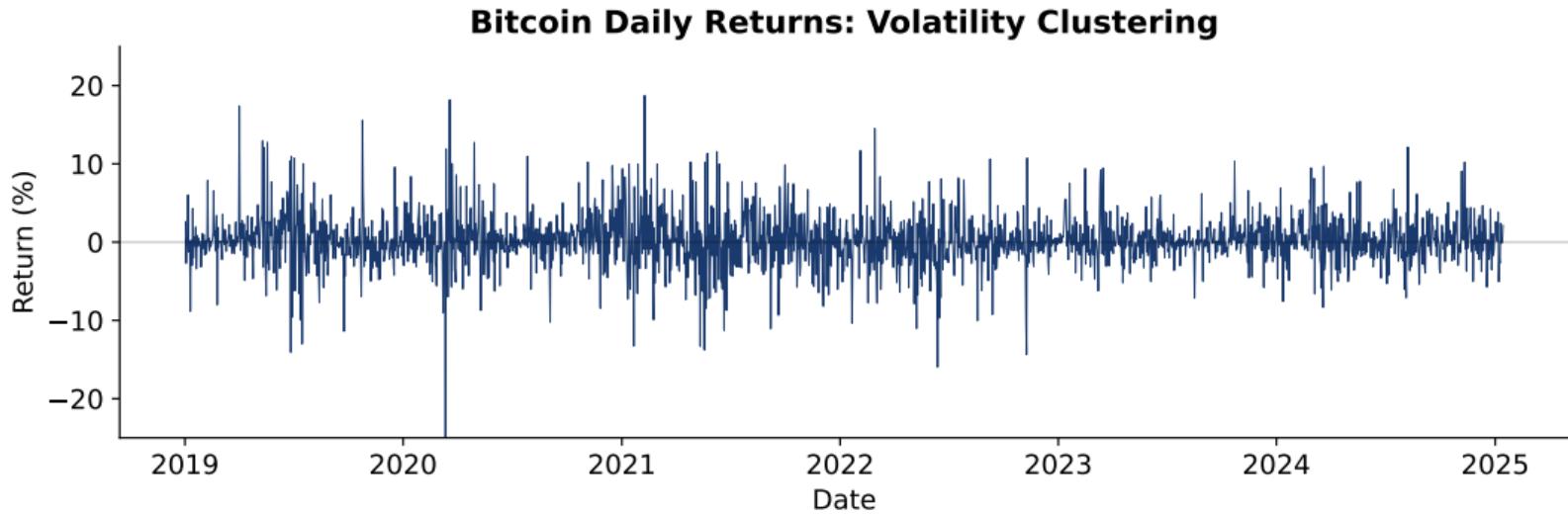
- Randamente: medie aproape zero
- Cozi groase (curtosis > 3)
- Clustering al volatilității

Insight Cheie

Randamentele financiare sunt de obicei:

- **Impredictibile** în medie
- **Predictibile** în varianță

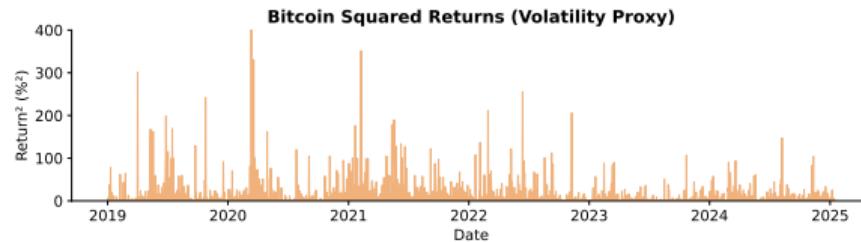
⇒ Focus pe **prognoza volatilității**

Observație

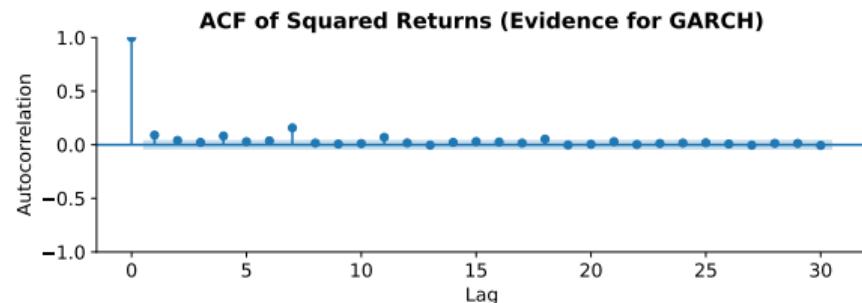
Randamentele mari tind să urmeze randamente mari, cele mici urmează cele mici. Aceasta este **clustering-ul volatilității**—fenomenul pe care GARCH îl captează.

Bitcoin: Dovezi pentru GARCH

Randamentele pătrate r_t^2 sunt proxy pentru volatilitate σ_t^2 .

Vârfurile se grupează.

Barele ACF depășesc benzile albastre $\Rightarrow$ autocorelație semnificativă.

De ce GARCH?

Dacă r_t^2 ar fi zgomot alb, ACF ar fi zero. ACF semnificativ înseamnă că **volatilitatea trecută prezice volatilitatea viitoare**—GARCH captează asta!

Specificarea Modelului GARCH

Definiție 2 (Modelul GARCH(p,q))

Fie r_t randamentele. Modelul GARCH(p,q) este:

$$r_t = \mu + \varepsilon_t, \quad \varepsilon_t = \sigma_t z_t, \quad z_t \sim N(0, 1) \quad (2)$$

$$\sigma_t^2 = \omega + \sum_{i=1}^q \alpha_i \varepsilon_{t-i}^2 + \sum_{j=1}^p \beta_j \sigma_{t-j}^2 \quad (3)$$

unde $\omega > 0$, $\alpha_i \geq 0$, $\beta_j \geq 0$, și $\sum_{i=1}^q \alpha_i + \sum_{j=1}^p \beta_j < 1$.

Variante de Model

- **GARCH(1,1)**: Cel mai comun
- **GJR-GARCH**: Efect de levier
- **EGARCH**: Șocuri asimetrice

Interpretare

- α : Impactul șocurilor trecute
- β : Persistența volatilității
- $\alpha + \beta \approx 1$: Persistență înaltă

Împărțirea Datelor

Set	Perioadă	N
Antrenament	2019-01 – 2022-09	1.365
Validare	2022-09 – 2023-10	400
Test	2023-10 – 2025-01	435
Total	2.200	

Teste de Staționaritate

Serie	ADF	Rezultat
Prețuri	$p = 0.50$	Non-staționară
Randamente	$p < 0.01$	Staționară

⇒ Modelăm **randamente**, nu prețuri

De ce Contează Staționaritatea

GARCH necesită input slab staționar. Prețurile urmează random walk; randamentele sunt staționare.

Bitcoin: Selectarea Modelului pe Setul de Validare

Metodologie

Estimăm fiecare model pe datele de antrenament, evaluăm pe setul de validare.

Model	AIC	BIC	Val MAE	Selectare
GARCH(1,1)	6.994,8	7.020,6	2,638	Cel mai bun
GARCH(2,1)	6.993,7	7.024,6	2,640	
GJR-GARCH(1,1)	6.983,7	7.014,6	2,669	
EGARCH(1,1)	—	—	—	Eșuat*

* Prognoze analitice indisponibile pentru $h > 1$

Rezultat

GARCH(1,1) selectat pe baza celui mai mic MAE de validare pentru prognozele de volatilitate.

Procedură

Reestimăm GARCH(1,1) pe Antrenament + Validare, evaluăm pe **setul de test păstrat** folosind **prognoze rolling one-step-ahead**.

Parametri Estimați

Param	Estimare	Std Err
ω	0,239	0,088
α_1	0,120	0,021
β_1	0,879	0,020
$\alpha_1 + \beta_1$	0,999	

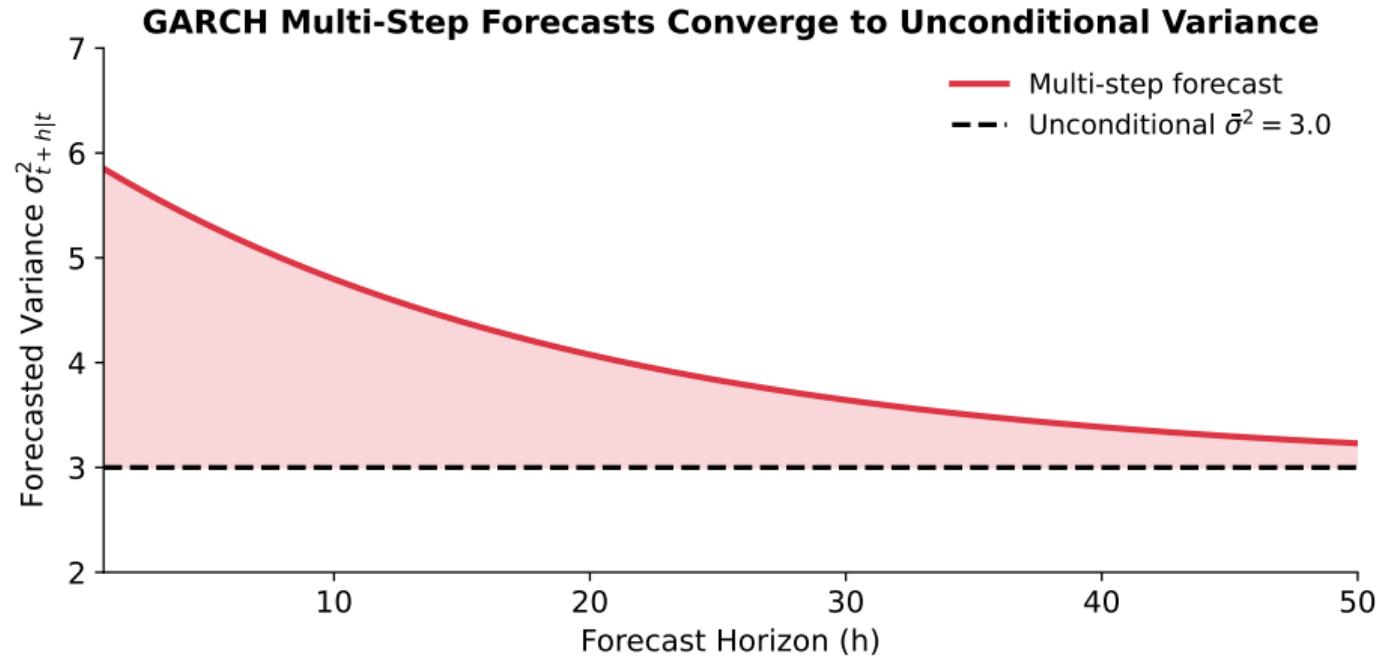
Performanță Set Test

Metrică	Valoare
Volatilitate MAE	1,88
Volatilitate RMSE	2,21

Interpretare

Persistență înaltă ($\alpha + \beta \approx 1$) confirmă clustering-ul volatilității.

GARCH: Prognozele Multi-Step Converg

Problema

Prognozele GARCH converg la varianta necondiționată

Prof. Daniel Traian Pele, PhD

Intuiție

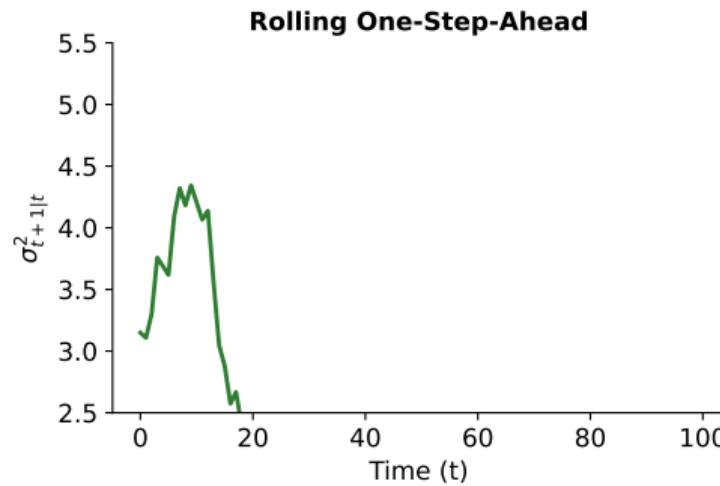
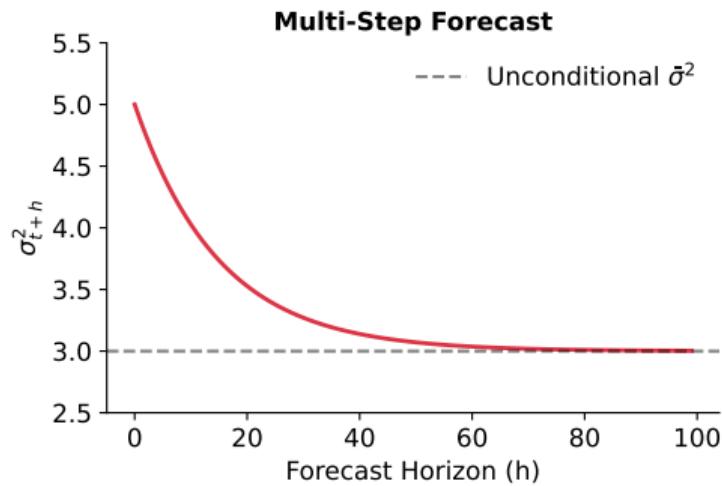
După un soc, volatilitatea revine treptat la nivelul mediu

Capitolul 10: Recapitulare

Anul Universitar 2025–2026

13 / 37

GARCH: Soluția Rolling One-Step-Ahead

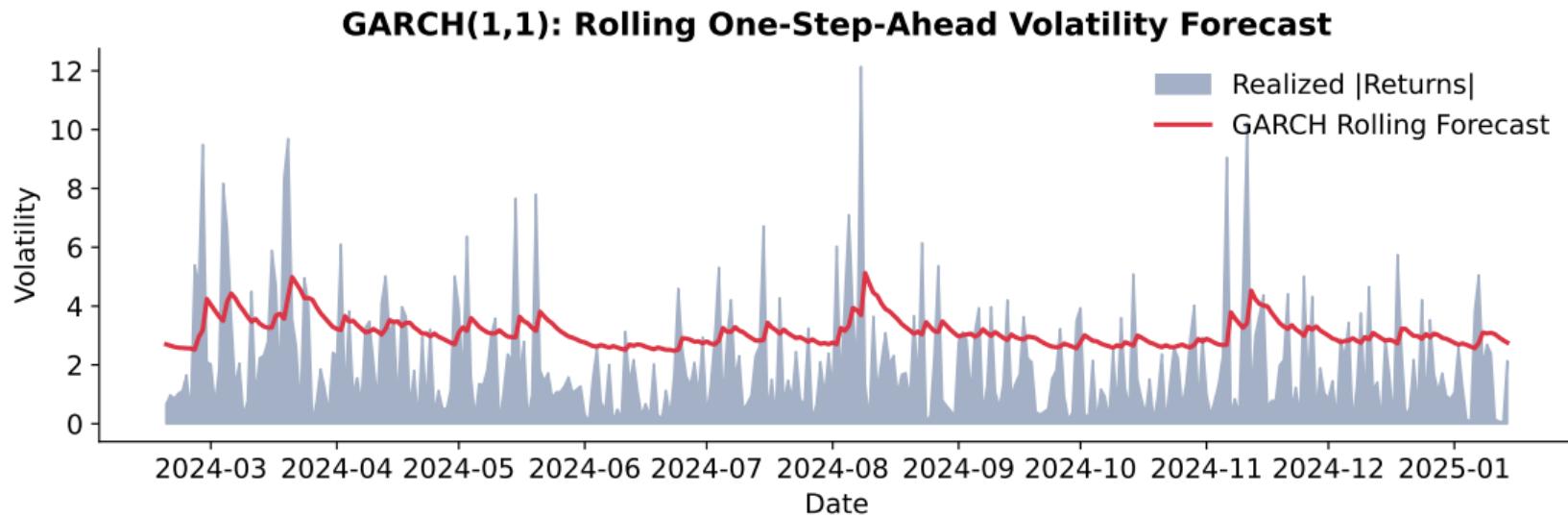
Multi-Step (Stânga)

Converge la $\bar{\sigma}^2$ (plat)

Rolling 1-Step (Dreapta)

Re-estimare la fiecare t (dinamic)

Bitcoin: Prognoza Volatilității GARCH (Set Test)

Rezultat

Prognozele rolling one-step-ahead GARCH(1,1) captează **tiparele dinamice ale volatilității**. Prognoza (linia roșie) urmărește volatilitatea realizată (zona albastră), demonstrând predictibilitatea varianței.

Sumar

- ❶ Randamentele sunt staționare; prețurile nu sunt autoregresive
- ❷ GARCH(1,1) depășește variantele mai complexe
- ❸ Persistență înaltă ($\alpha + \beta = 0,999$)
- ❹ Volatilitatea este **predictibilă** chiar când randamentele nu sunt autoregresive

Limitări

- ❶ GARCH presupune șocuri simetrice
- ❷ Nu captează **salturi**
- ❸ Distribuția normală poate fi restrictivă

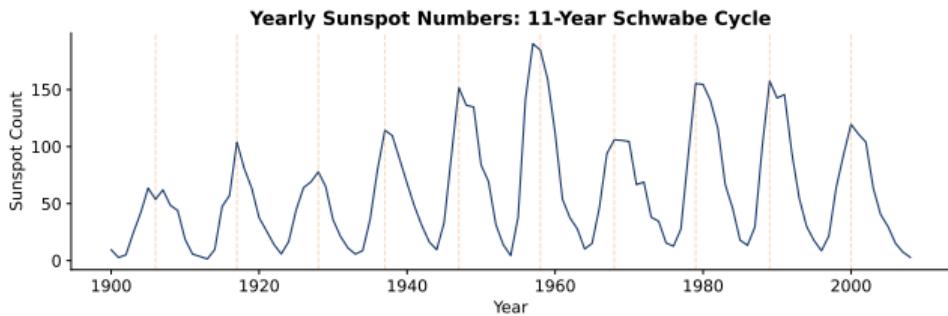
Implicații Practice

- Managementul riscului: VaR, Expected Shortfall
- Evaluarea opțiunilor necesită prognoze de volatilitate
- Optimizarea portofoliului cu risc variabil în timp

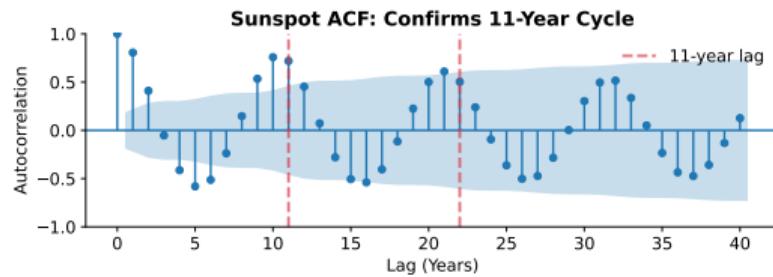
Extensiile

- Inovații Student-t
- Volatilitate realizată
- Modele HAR

Pete Solare: Ciclul Solar de 11 Ani

Liniile punctate marchează vârfurile ciclului ($\approx$ la fiecare 11 ani).
Amplitudinea variază.

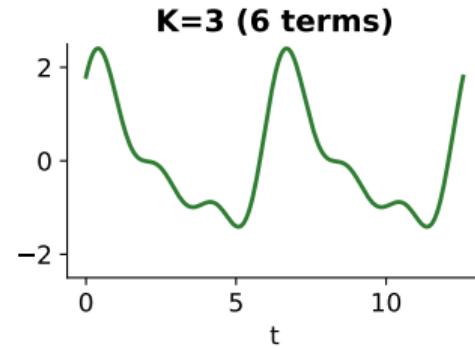
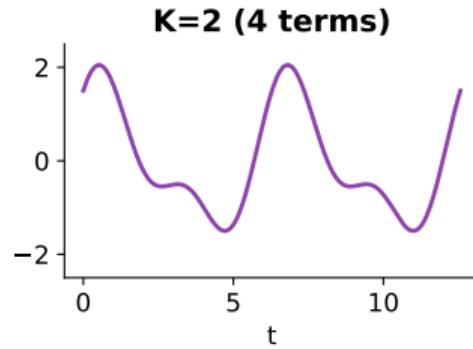
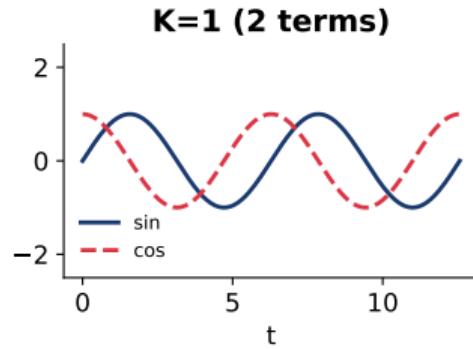

ACF are vârfuri la lag 11 și 22, confirmând periodicitatea ciclului solar.

Provocare

SARIMA(p, d, q)(P, D, Q)₁₁ necesită estimarea lag-urilor sezoniere la 11, 22, 33... Prea mulți parametri!
Soluție: Termeni Fourier.

Fourier Terms: More K = More Flexibility

Cum Funcționează

Aproximăm orice tipar periodic folosind unde sinus și cosinus:

$$S_t = \sum_{k=1}^K \left[\alpha_k \sin\left(\frac{2\pi k t}{s}\right) + \beta_k \cos\left(\frac{2\pi k t}{s}\right) \right]$$

Insight Cheie

- $K = 1$: Undă simplă (2 param)
- $K = 3$: Formă complexă (6 param)
- Pete solare: $s = 11$, $K = 3$

Metodologie

Comparăm $K = 1, 2, 3, 4$ armonici Fourier pe setul de validare.

Împărțirea Datelor

Set	Perioadă	N
Antrenament	1900–1975	76
Validare	1976–1991	16
Test	1992–2008	17
Total		109

Comparație Modele		
K	AIC	Val RMSE
1	665,9	87,15
2	668,0	86,92
3	671,8	86,81
4	674,5	87,93

Rezultat

$K = 3$ armonici Fourier selectate (6 parametri pentru ciclul de 11 ani).

Modelul Final

ARIMA(2,0,1) + 3 armonici Fourier

Coeficienti Semnificativi:

Termen	Coef	p-value
$\sin_1$	34,71	< 0,001
$\cos_1$	-29,21	0,018
AR(1)	1,34	< 0,001

Performanță Test

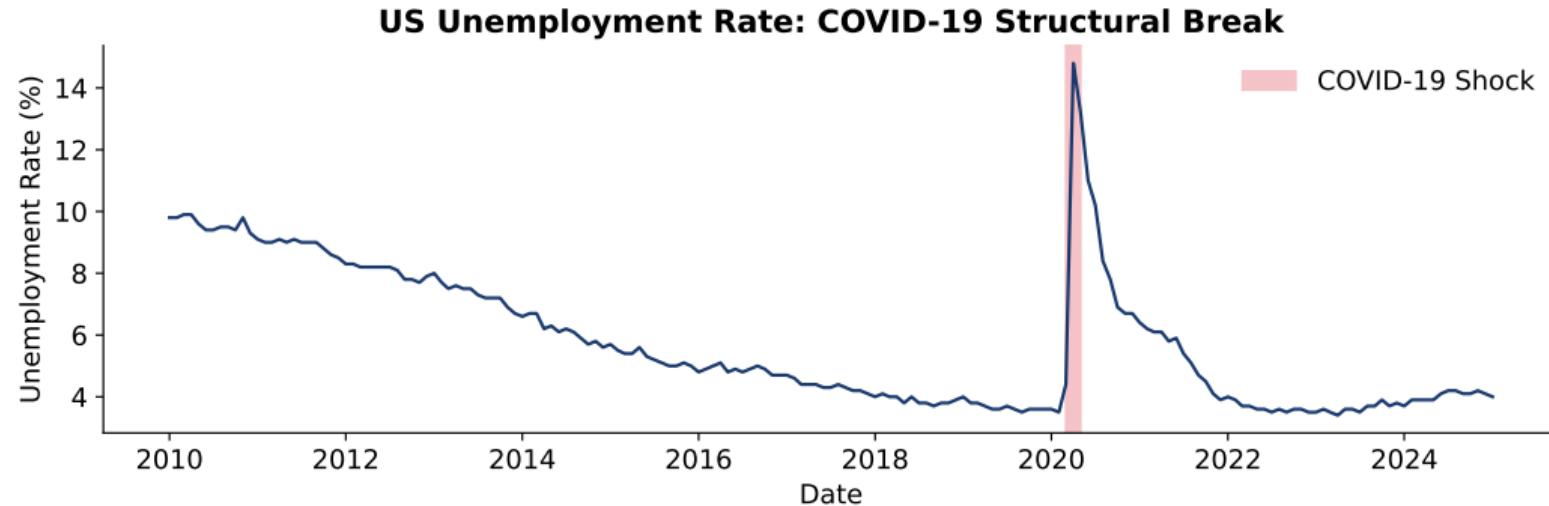
Metrică	Valoare
RMSE	48,51
MAE	39,31

Notă

MAPE ridicat din cauza valorilor apropiate de zero la minimul solar.

Insight Cheie

Termenii Fourier captează eficient ciclul de 11 ani cu doar 6 parametri.

Provocarea

- Pre-COVID: 3,5% (minim pe 50 ani)
- Aprilie 2020: **14,8%** vârf
- Cel mai mare salt lunar din istoria SUA

De ce nu ARIMA?

ARIMA tratează salturile brûste ca **outlieri**. Prophet detectează **puncte de schimbare** și adaptează trendul.

Definiție 3 (Descompunerea Prophet)

Prophet modelează seriile de timp ca:

$$y_t = g(t) + s(t) + h(t) + \varepsilon_t \quad (4)$$

- $g(t)$: Trend liniar/logistic pe bucăți cu puncte de schimbare
- $s(t)$: Sezonalitate bazată pe Fourier
- $h(t)$: Efecte de sărbători
- ε_t : Termen de eroare

Detectarea Punctelor de Schimbare

- Selectare automată a locațiilor
- `changepoint_prior_scale` controlează flexibilitatea
- ~~Mai multe, mai multe puncte de schimbare~~

Avantaje

- Gestionează date lipsă
- Componente interpretabile
- Robust la outlieri

Ajustarea Hiperparametrilor

Ajustăm changepoint_prior_scale pe setul de validare.

Împărțirea Datelor		
Set	Perioadă	N
Antrenament	2010-01 – 2019-09	117
Validare	2019-10 – 2021-10	25
Test	2021-11 – 2025-01	38
Total		180

	Scale	Val RMSE	
	0,01	4,21	
	0,05	3,89	
Comparație Scale	0,10	3,52	Cel mai bun
	0,30	3,67	
	0,50	3,81	

Interpretare

Scale = 0,10 echilibrează flexibilitatea (captarea şocului COVID) cu stabilitatea.

Performanță Set Test

Metrică	Valoare
RMSE	0,42
MAE	0,35
MAPE	9,2%

Puncte de Schimbare Detectate

- 2020-03: Debutul COVID
- 2020-05: Începe recuperarea
- 2022-01: Stabilizare

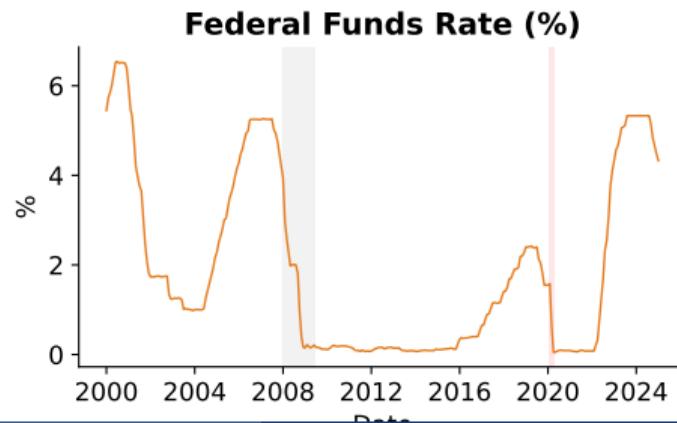
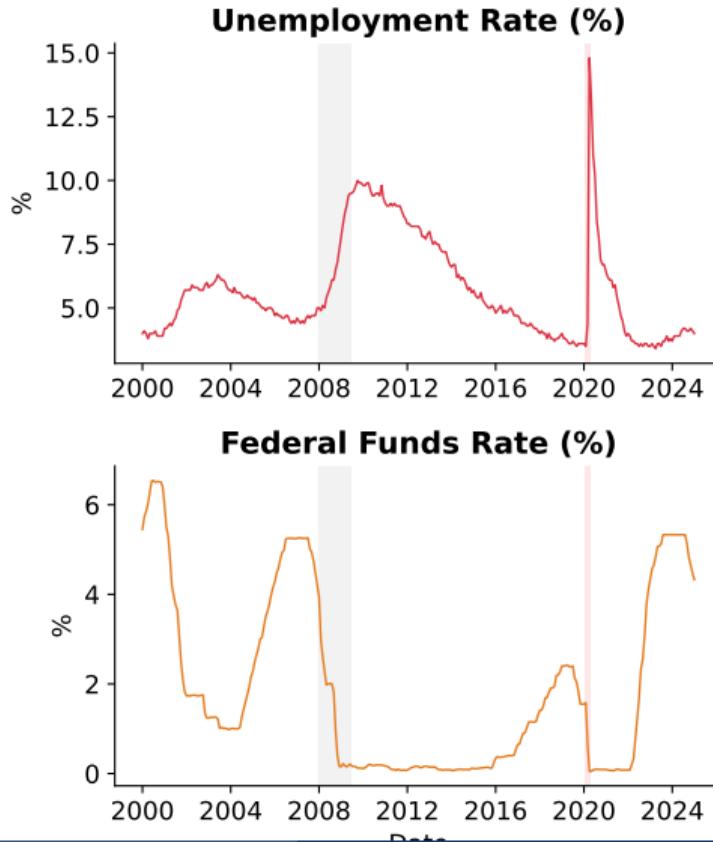
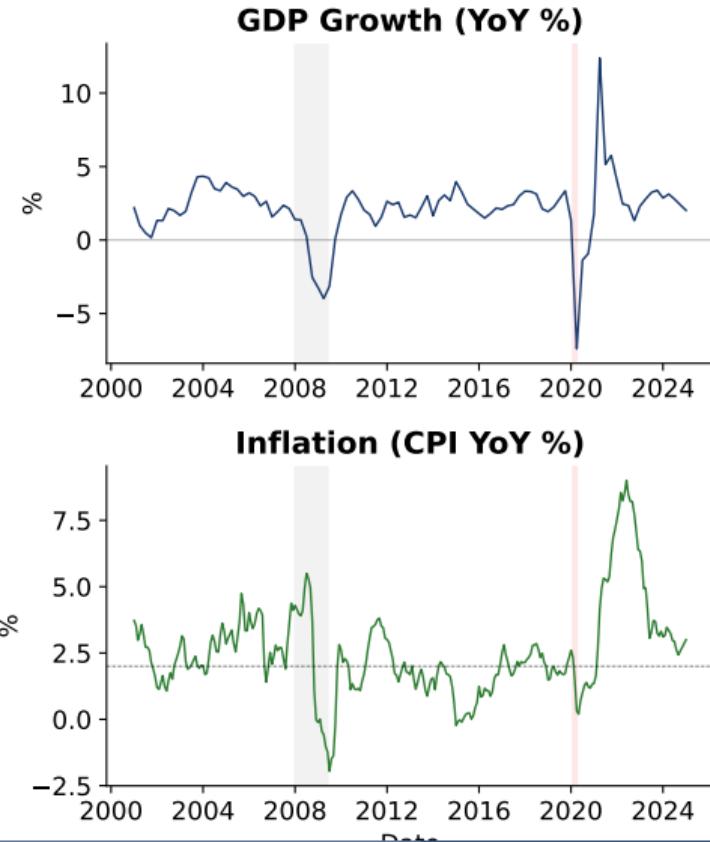
Concluzie Cheie

Prophet a reușit să:

- Detecteze punctul de schimbare COVID
- Adapteze trendul post-șoc
- Furnizeze benzi de incertitudine

Valoare Practică

- Analiza politicilor economice
- Monitorizarea pieței muncii
- Sistem de avertizare timpurie

Specificarea Modelului VAR

Definiție 4 (Autoregresie Vectorială VAR(p))

Pentru K variabile $y_t = (y_{1t}, \dots, y_{Kt})'$:

$$y_t = c + A_1 y_{t-1} + A_2 y_{t-2} + \dots + A_p y_{t-p} + u_t \quad (5)$$

unde A_i sunt matrici de coeficienți $K \times K$ și $u_t \sim N(0, \sigma^2)$.

Pentru Sistemul Nostru cu 4 Variabile

VAR(2) are:

- 4 intercepte
- $2 \times 4 \times 4 = 32$ coeficienți AR
- **36 parametri total**

Selectarea Lag-ului

Folosim criterii informaționale:

- **AIC**: Tinde să supraajusteze
- **BIC**: Mai parsimonios
- Cross-validation pe date păstrate

VAR: Selectarea Lag-ului și Estimare

Criterii Informaționale

Lag	BIC
1	-4,810
2	-5,178 Cel mai bun
3	-4,633
4	-4,614

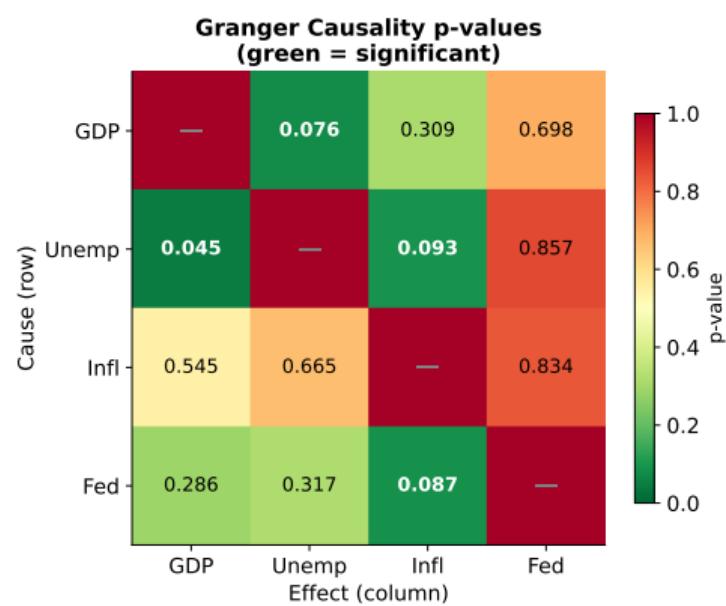
Împărțirea Datelor

Set	Perioadă	N
Antrenament	2001-T1 – 2017-T4	68
Validare	2018-T1 – 2021-T2	14
Test	2021-T3 – 2024-T3	14
Total		96

Verificare Validare

VAR(2) obține și cel mai mic RMSE de validare.

Analiza Cauzalității Granger

Ce este Cauzalitatea Granger?

X cauzează Granger Y dacă X trecut îmbunătățește predicția lui Y dincolo de Y trecut singur.

Atenție: "Cauzalitate Granger" $\neq$ cauzalitate reală!

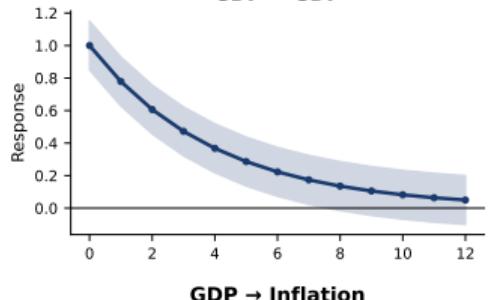
Concluzii Economice

- Șomaj $\rightarrow$ PIB ($p = 0,045$): Legea Okun
- Fed $\rightarrow$ Inflație ($p = 0,087$): Politica monetară funcționează

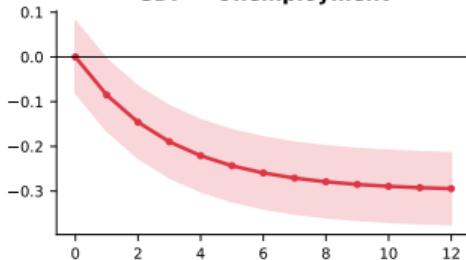
Celule verzi: $p < 0.10$ (semnificativ). Citire: rândul cauzează coloana.

Funcții de Răspuns la Impuls (IRF)

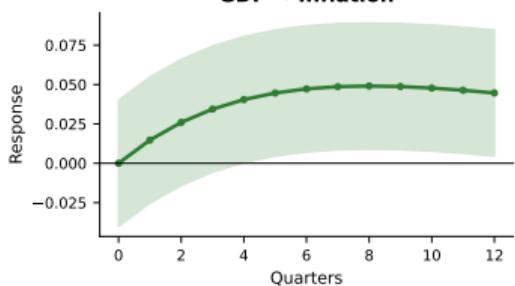
Impulse Response Functions: Response to GDP Shock
 $GDP \rightarrow GDP$

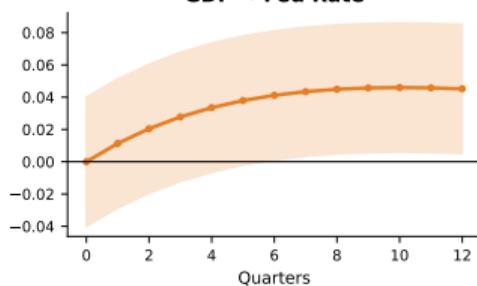
$GDP \rightarrow Unemployment$

$GDP \rightarrow Inflation$

$GDP \rightarrow Fed Rate$

Ce este IRF?

Arată cum un șoc de 1 unitate la o variabilă afectează celelalte în timp.

Efectele Șocului PIB

- **Şomaj ↓:** Legea Okun
- **Inflație ↑:** Cerere-pull
- **Rata Fed ↑:** Regula Taylor

Performanță Set Test pe Variabile

Variabilă	RMSE	MAE	Acur. Directie
Creștere PIB	2,18	1,72	71%
Șomaj	0,89	0,71	79%
Inflație	1,24	0,98	64%
Rata Fed	0,95	0,78	71%
Medie	1,32	1,05	71%

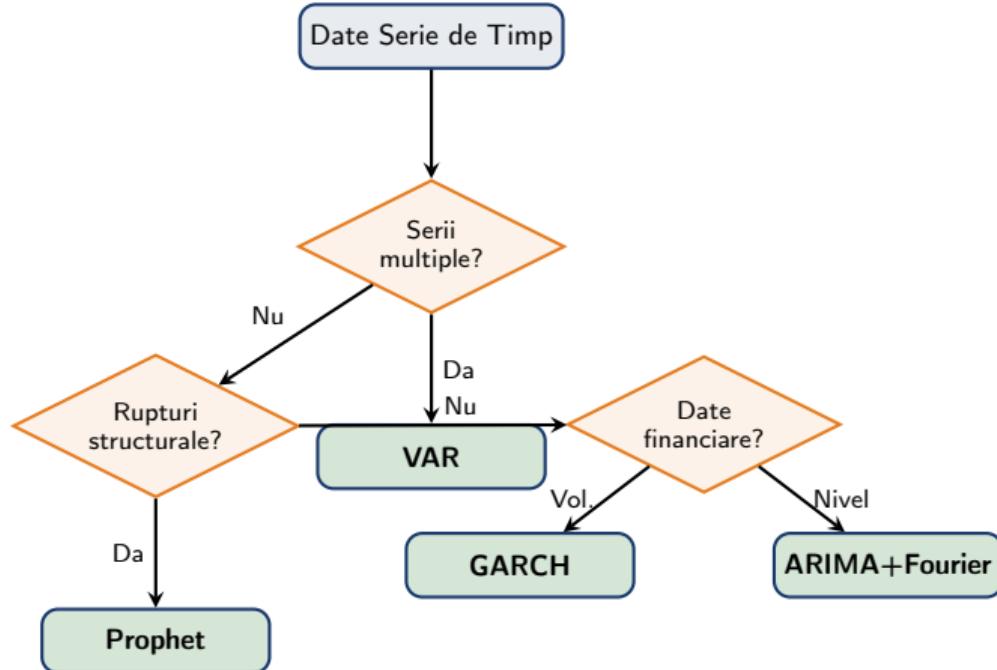
Puncte Forte

- Captează dinamica între variabile
- Acuratețe direcțională bună
- Relații interpretabile

Limitări

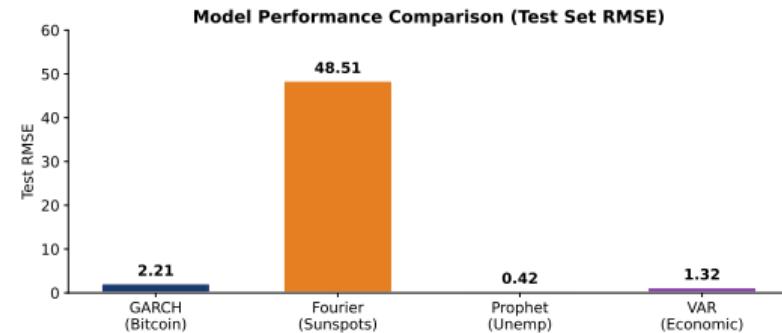
- Mulți parametri (blestemul dimensionalității)
- Sensibil la selectarea lag-ului
- Perioada COVID dificilă

Cadrul de Selectare a Modelului

Sumar: Comparație Modele

Caz	Provocare	Model	RMSE
Bitcoin	Volatilitate	GARCH	2,21
Pete solare	Sezonalitate	Fourier	48,51
Șomaj	Ruptură	Prophet	0,42
Economic	Multi-var	VAR	1,32

Principiu Cheie

Potrivii modelul cu caracteristicile datelor. Alegeti în funcție de natura problemei și proprietățile datelor.

Metodologie

- ❶ Explorați datele temeinic
- ❷ Testați staționaritatea
- ❸ Împărțiți train/validation/test
- ❹ Comparați modele pe validare
- ❺ Raportați metriki pe test

Sfaturi Practice

- Începeți simplu (random walk, naiv)
- Adăugați complexitate doar dacă e necesar
- Vizualizați prognoze vs. valori reale
- Verificați reziduurile pentru tipare
- Raportați intervale de încredere

Greșeli Frecvente

- Privirea în datele de test
- Supraajustare pe setul de antrenament
- Ignorarea ipotezelor modelului
- Neraportarea incertitudinii

Amintiți-vă

“Toate modelele sunt greșite, dar unele sunt utile.”

— George E. P. Box

1 Metodologie Riguroasă

- Împărțirea train/validation/test previne supraajustarea
- Setul de test trebuie să rămână neatins până la evaluarea finală

2 Potriviti Modelul cu Datele

- Volatilitate finanțiară → GARCH
- Sezonalitate lungă → Termini Fourier
- Rupturi structurale → Prophet
- Serii multiple → VAR

3 Interpretați Rezultatele cu Grijă

- Cauzalitate Granger $\neq$ cauzalitate adeverată
- Performanța out-of-sample contează cel mai mult
- Modelele mai simple funcționează adesea mai bine

Referințe

- Box, G.E.P., Jenkins, G.M., Reinsel, G.C., & Ljung, G.M. (2015). *Time Series Analysis: Forecasting and Control*. Ed. 5, Wiley.
- Hamilton, J.D. (1994). *Time Series Analysis*. Princeton University Press.
- Tsay, R.S. (2010). *Analysis of Financial Time Series*. Ed. 3, Wiley.
- Hyndman, R.J., & Athanasopoulos, G. (2021). *Forecasting: Principles and Practice*. Ed. 3, OTexts.
- Taylor, S.J., & Letham, B. (2018). Forecasting at Scale. *The American Statistician*, 72(1), 37-45.
- Bollerslev, T. (1986). Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity. *Journal of Econometrics*, 31(3), 307-327.
- Sims, C.A. (1980). Macroeconomics and Reality. *Econometrica*, 48(1), 1-48.

Date Reale Folosite în Acest Capitol

- **Bitcoin:** Yahoo Finance (BTC-USD), 2019–2025
- **Pete Solare:** Dataset Wolfer din Statsmodels, 1900–2008
- **Șomaj SUA:** Federal Reserve FRED (UNRATE), 2010–2025
- **Variabile Economice:** FRED (GDPC1, UNRATE, CPIAUCSL, FEDFUNDS), 2000–2025

Reproductibilitate

Toate analizele pot fi reprodate folosind notebook-ul Jupyter însoțitor:
`chapter10_lecture_notebook.ipynb`

Mulțumesc

Întrebări?

Prof. Daniel Traian Pele, PhD

danpele@ase.ro

Academia de Studii Economice din București